

TOMASZ OŻÓG, ANNA ROSOCHACKA

Lublin

Z BADAŃ NAD POSTAWAMI RODZICÓW ZWIĄZANYCH Z RUCHEM DOMOWEGO KOŚCIOŁA

Jedną z klasycznych kategorii, za pomocą której opisujemy relacje rodzice–dziecko, są postawy rodzicielskie. Podobnie jak inne postawy, także postawy rodzicielskie są strukturami poznawczo-afektywno-zachowaniowymi. Ich specyfika wynika z przedmiotu odniesienia. Jest nim dziecko, relacje rodzic–dziecko, wreszcie sam rodzic i realizowane przez niego role rodzinne. „Obiektem ogniskującym” jest przede wszystkim dziecko i stąd postawa rodzicielska jest określana jako struktura, która ukierunkowuje zachowania rodziców wobec niego (Newcomb i in. 1970; Ziemska 1973 s. 33).

Postawy rodzicielskie istnieją w ramach systemu rodzinnego i wchodzą w zakres postaw rodzinnych (Braun-Gałkowska 1986). W ujęciu systemowym podkreśla się ich związek z innymi subsystemami grupy rodzinnej – relacjami małżeńskimi w pierwszej kolejności, potem zaś – ze związkami z pokoleniem dziadków oraz szerszą rodziną (Braun-Gałkowska 1992).

Postawy rodzicielskie są strukturami nabytymi. Ich geneza jest bardzo złożona – tak w aspekcie czynników (siły, oddziaływania, konfiguracji, interferencji itp.), przebiegu (tempa i dynamiki, następstwa, kumulacji oddziaływań, faz rozwoju itp.), jak i skutków (wiedza, dyspozycje emocjonalno-motywacyjne, zachowania) (Ziemska 1973; Adamski 1980; Kukołowicz i in. 1984). Podkreśla się wagę tych czynników, które zadziaływały we wczesnych fazach rozwoju i wiążą się z rodziną pochodzenia (Kukołowicz i in. 1984). Wymienia się tutaj skład i jakość struktury rodzinnej, jej funkcjonowanie, osoby rodziców jako źródło gratyfikacji potrzeb dziecka i wzorce realizacji ról rodzinnych, kontakty rówieśnicze, związek z tradycjami rodzinnymi oraz ogólnym „tłem” kulturowym i społecznym (Kukołowicz 1978; Dyczewski 1981). Podkreśla się również znaczenie tych czynników, które są charakterystyczne dla okresu dojrzewania i młodości. Te fazy rozwoju przynoszą ze sobą zmiany istotne dla podjęcia późniejszych ról rodzinnych. Należy do nich, oprócz zmian we wszystkich sferach

psychiki, poszukiwanie własnej tożsamości, personalizacja, konstruowanie planu swojego życia, pierwsze decyzje „życiowe” i próby podejmowania odpowiedzialności z dziedziny życia dorosłych (Żebrowska, Łapińska, Babska 1977; Braun-Gałkowska 1994). Młodość jest także okresem, w którym zakłada się rodziny. Od tego momentu dochodzi do głosu nowy czynnik kształtowania postaw rodzicielskich – są nim doświadczenia związane z rodziną prokreacyjną. Z tego względu ten okres staje się miejscem gwałtownych zmian w obszarze postaw rodzicielskich, ich krystalizacji, transformacji, reinterpretacji oraz redefinicji ról małżeńskich i rodzicielskich. Dalsze zmiany wiążą się będą z przechodzeniem przez kolejne fazy życia rodzinnego, doświadczeniem zmieniającym się wraz z wiekiem dzieci, ich dorastaniem i odchodzeniem z domu.

Ważną rolę w rozwoju postaw w okresie młodości i dorosłości odgrywają grupy wsparcia, a zwłaszcza grupy uczestnictwa. Analogicznie do ich wpływu rośnie rola aktywności własnej. W późniejszych fazach rozwoju człowieka ten czynnik jest dominujący. Uwarunkowania społeczne mogą wzmacniać lub osłabiać jego działanie. Są to czynniki, które współdziałają ze sobą także w transformacji postaw rodzicielskich. Szczególnie ważną rolę odgrywają tutaj grupy synergetyczne (Hałas 1992). Stanowią one swoisty rodzaj „psychospołecznej niszy”, która stwarza warunki do realizacji potrzeb uczestników oraz ich rozwoju. Są one bowiem miejscem wymiany doświadczeń, dzielenia swoich doznań i przeżyć z innymi, działania i transformacji. To w ich obrębie osoby mogą dokonywać modyfikacji swoich poglądów, redefinicji swojej tożsamości, zmian w obszarze diady „ja–świat”. Wymienione wyżej funkcje spełniają grupy synergetyczne (Hałas 1992). Do tego typu grup należą „Kręgi” Ruchu Domowego Kościoła.

Ruch Domowego Kościoła jest jedną z gałęzi Ruchu Światło-Życie. Powstał on, podobnie jak cały ruch oazowy, z inicjatywy ks. Franciszka Blachnickiego, który w jego konstrukcji nawiązywał do inspiracji i doświadczeń ruchu Equipes de Notre Dame ojca H. Caffarela. W Ruchu Domowego Kościoła gromadzą się katolickie małżeństwa, a celem jego działania jest pomoc w dążeniu do chrześcijańskiej dojrzałości. Główny akcent i postulat działania dotyczy pary małżeńskiej. U jego podstaw znajduje się założenie, że dobrze funkcjonująca diada małżeńska stanowi najważniejszy element rozwoju rodziny i rozwoju jej postaw religijnych. Pary, które zdecydują się na udział w życiu ruchu, po 15-dniowych rekolekcjach wchodzi do tzw. kręgu, na który składa się zwykle od 4 do 7 małżeństw. Życiem i aktywnością kręgu kieruje para animatorów oraz duszpasterz zwany moderatorem. Miejscem, które określa życie i działalność ruchu jest mała grupa. Jak w każdym ruchu, tak i tu istnieją także pewne struktury ogólne i nadrzędne: diecezjalne i krajowe.

Realizacji wyżej wymienionych funkcji ruchu służą różne formy aktywności grupowej (spotkania, wyjazdy itp.), rodzinnej (tzw. dialog małżeński, lektura

Pisma św., modlitwa, tzw. reguła życia), wreszcie aktywność własna, indywidualna. Praca kręgu i wysiłek uczestników dotyczy wprost postaw rodzicielskich. Wydaje się jednak, że wysiłek zmierzający do poprawy funkcjonowania diady małżeńskiej jako podstawowego subsystemu rodzinnego jest pośrednio źródłem zmian w obszarze postaw rodzicielskich.

I. OPIS GRUP BADAWCZYCH METOD I SPOSOBU PROWADZENIA BADAŃ

Treść pytania badawczego wyznacza dobór grup i metod zbierania danych. Osoby badane zostały wybrane intencjonalnie spośród uczestników Ruchu Domowego Kościoła. Podstawowym kryterium doboru grup był okres uczestnictwa w jego życiu i działalności. Pierwszą grupą było 30 rodzin, związanych z ruchem kilka lub kilkanaście miesięcy. Grupa ta jest nazywana w dalszej części pracy „grupą A” lub „grupą kontrolną”. Grupę eksperymentalną, oznaczaną dalej jako „grupa B”, stanowi 30 rodzin, uczestniczących w życiu ruchu od co najmniej 5 lat. Są to zwykle osoby, które zgodnie z „naturalnym rytmem” działania ruchu ukończyły już tzw. formację podstawową i w większości pełnią funkcję animatorów.

Drugim kryterium doboru osób badanych był ich wiek. Rodzice z obu badanych grup znajdowali się w przedziale wiekowym od 30 do 45 lat.

Trzecim ważnym kryterium było posiadanie dzieci. Badano te osoby, które mają dwoje lub więcej dzieci. Wśród nadanych nie było małżeństw bezdzietnych lub mających jedno dziecko.

W badaniach, które przeprowadzono w 1991 r., wzięły udział osoby mieszkające w Białymstoku, Łomży, Suwałkach, Augustowie, Ostrołęce, Lublinie i Gdańsku.

Podstawowym narzędziem badawczym był kwestionariusz PARI E. Schaefera i R. Bella, w tłumaczeniu i adaptacji M. Ziemskiej. PARI dostarcza informacji na temat 23 postaw szczegółowych, które dzielą się na następujące grupy:

1. Postawy wobec dziecka (15 skal), obejmujące:
 - a) prawidłowy kontakt uczuciowy;
 - b) nadmierną koncentrację uczuciową na dziecku;
 - c) nadmierny dystans uczuciowy.
2. Postawy wobec ról rodzinnych (8 skal).

Skale składające się na kwestionariusz PARI zostały tak skonstruowane, że są obiektywnymi narzędziami pomiaru postaw rodzicielskich matek i ojców, a wyniki uzyskane w badaniach można z łatwością poddać operacjom statystycznym (Ziemska 1973 s. 183).

II. WYNIKI BADAŃ

Prezentacja wyników obejmuje kolejno dane dotyczące matek i ojców. Poniżej przedstawiamy wyniki uzyskane przez matki.

Tab. 1. Średnie wyniki skal cząstkowych (X), odchylenia standardowe (s), istotności różnic (t) matek związanych z ruchem: krótko (grupa A) i długo (grupa B)

Numer skali	Nazwa skali	Grupa A		Grupa B		t	p.u.
		X	s	X	s		
1	2	3	4	5	6	7	8
1	swoboda porozumienia	17,30	1,92	17,80	1,37	-2,0164	0,05
2	wychowanie w zależności	13,23	3,25	12,93	2,85	1,0661	n.i.
3	umniejszanie roli matki	12,30	1,83	12,36	3,19	-0,1237	n.i.
4	ograniczanie swobody działania	11,67	2,33	11,80	2,87	-0,4165	n.i.
5	skłonność do samoudręczenia	13,33	1,83	13,23	2,52	0,3099	n.i.
6	obawa skrzywdzenia dziecka	13,60	2,21	12,50	2,33	3,0468	0,01
7	konflikty rodzinne	13,83	2,48	14,16	3,06	-0,9842	n.i.
8	dążenie do surowego wychowania	12,06	2,17	11,20	3,40	1,7677	n.i.
9	irytacja (drażliwość)	12,67	2,41	11,70	2,89	3,2904	0,01
10	ograniczanie wpływów zewnętrznych	13,40	2,69	12,30	3,45	2,7514	0,01
11	ubóstwianie dziecka	14,57	1,70	14,03	2,77	1,3287	n.i.
12	tłumienie agresji dziecka	14,53	2,26	14,93	2,39	-2,9261	0,01
13	odrzućcie roli gospodyni domowej	11,40	2,37	10,86	2,70	2,2462	0,05

1	2	3	4	5	6	7	8
14	zrównanie dziecka w prawach	16,13	1,84	16,23	1,76	-1,0256	n.i.
15	rozwijanie aktywności	16,10	2,45	15,90	3,20	0,5255	n.i.
16	unikanie łączności	10,67	2,40	9,70	3,09	2,6840	0,01
17	zaniedbywanie przez męża	14,83	2,07	14,70	3,26	0,2781	n.i.
18	tłumienie zainteresowań seksualnych	9,97	2,18	9,57	2,86	1,1665	n.i.
19	supremacja matki w domu	12,10	3,44	11,17	3,96	2,5542	0,01
20	nadmierna ingerencja w życie dziecka	13,40	2,98	11,97	4,23	2,5636	0,01
21	koleżeństwo i współpraca rodziców z dziećmi	18,00	1,73	17,70	1,59	2,3942	0,05
22	przyśpieszanie rozwoju	12,37	2,48	11,43	1,80	2,9550	0,01
23	uzależnianie swobody matki od warunków rodzinnych	16,13	2,53	17,20	1,89	3,3972	0,01

Objaśniając zamieszczone w tabeli wyniki, należy stwierdzić, że najwięcej różnic między grupą matek dłużej związanych z ruchem a matkami z krótkim okresem uczestnictwa w nim występuje w postawach związanych z nadmierną koncentracją uczuciową na dziecku. Ogólnie ulegają one osłabieniu. Dotyczy to „obawy przed skrzywdzeniem dziecka” (skala 6, $p < 0,01$), „ograniczenia wpływów zewnętrznych” (skala 10, $p < 0,01$), „tłumienia agresji dziecka” (skala 12, $p < 0,01$), „nadmiernej ingerencji w życie dziecka” (skala 20, $p < 0,01$) i „przyśpieszania rozwoju” (skala 22, $p < 0,01$). Natężenie tych postaw ulega osłabieniu, z wyjątkiem tendencji do tłumienia agresji dziecka.

W sferze postaw związanych z prawidłowym kontaktem z dzieckiem zwiększa się „swoboda porozumienia” (skala 1, $p < 0,05$), zmniejsza się skłonność do irytacji (skala 9, $p < 0,01$), osłabieniu ulega „unikanie kontaktu z dzieckiem” (skala 16, $p < 0,01$), obniża się także natężenie postawy „koleżeństwa i współpracy z dzieckiem” (skala 21, $p < 0,05$).

W dziedzinie stosunku do ról rodzicielskich wzrasta „akceptacja «roli gospodyni domowej»” (skala 13, $p < 0,05$), „uzależnienie swobody matki od warunków

rodziny” (skala 23, $p < 0,01$), a zmniejsza się „supremacja matki w domu” (skala 19, $p < 0,01$).

Tab. 2. Średnie wyniki skal cząstkowych (X), odchylenia standardowe (s), istotności różnic (t) matek związanych z ruchem: krótko (grupa A) i długo (grupa B)

Numer skali	Nazwa skali	Grupa A		Grupa B		t	p.u.
		X	s	X	s		
1	2	3	4	5	6	7	8
1	swoboda porozumienia	17,37	1,58	17,57	1,50	-1,7240	n.i.
2	wychowanie w zależności	12,93	2,88	12,73	3,50	0,6800	n.i.
3	umniejszanie roli matki	12,93	2,91	11,93	2,91	-4,4722	0,01
4	ograniczanie swobody działania	11,93	2,22	11,90	3,18	0,0710	n.i.
5	skłonność do samoudręczenia	13,06	1,98	13,13	2,81	0,1890	n.i.
6	obawa skrzywdzenia dziecka	13,70	2,35	12,13	3,17	3,9828	0,01
7	konflikty rodzinne	13,30	2,45	12,77	3,09	2,6521	0,01
8	dążenie do surowego wychowania	11,73	2,43	11,73	3,15	0,0000	n.i.
9	irytacja (drażliwość)	11,60	2,42	11,33	3,19	0,6998	n.i.
10	ograniczanie wpływów zewnętrznych	13,63	2,66	13,53	2,85	0,5300	n.i.
11	ubóstwianie dziecka	14,67	2,11	15,03	2,79	-1,3589	n.i.
12	tłumienie agresji dziecka	14,00	2,13	14,60	2,24	-4,5385	0,01
13	w wersji dla ojców nie występuje	-	-	-	-	-	-
14	zrównanie dziecka w prawach	15,53	2,43	15,63	1,97	0,3796	n.i.
15	rozwijanie aktywności	15,27	2,75	15,63	2,57	-1,9824	0,05

1	2	3	4	5	6	7	8
16	unikanie łączności	10,87	2,53	11,00	3,32	-0,3247	n.i.
17	w wersji dla ojców nie występuje	-	-	-	-	-	-
18	tłumienie zainteresowań seksualnych	10,03	2,32	9,50	2,74	1,9457	n.i.
19	supremacja matki w domu	10,43	2,95	10,30	3,65	0,3252	n.i.
20	nadmierna ingerencja w życie dziecka	12,60	4,06	12,03	4,15	3,6053	0,01
21	koleżeństwo i współpraca rodziców z dziećmi	17,73	1,61	17,30	2,18	1,5791	n.i.
22	przyśpieszanie rozwoju	11,77	1,93	11,57	2,12	1,2063	n.i.
23	uzależnianie swobody matki od warunków rodzinnych	16,30	1,87	16,80	1,94	-2,1443	0,05

W postawach ojców obserwujemy 7 różnic statystycznie istotnych. W postawach wiążących się z nadmierną koncentracją uczuciową na dziecku zmniejsza się, podobnie jak w sytuacji matek, „obawa przed skrzywdzeniem dziecka” (skala 6, $p<0,01$) oraz „nadmierna ingerencja w życie dziecka” (skala 20, $p<0,01$), nasila się natomiast „tłumienie agresji dziecka” (skala 12, $p<0,01$). W zakresie prawidłowego kontaktu uczuciowego zaznacza się wzrost tendencji do „rozwijania aktywności dziecka” (skala 15, $p<0,05$).

W stosunku do ról rodzinnych różnice istnieją w obszarze „umniejszania roli matki” (skala 3, $p<0,01$); zmienia się postawa wobec „konfliktów rodzinnych” (skala 7, $p<0,01$) i „uzależnienie swobody matki od warunków rodzinnych” (skala 23, $p<0,05$).

*

Założenie, które było punktem wyjścia naszych badań, zostało potwierdzone otrzymanymi wynikami. Wydaje się, że udział rodziców w życiu grup (kręgów) badanego ruchu wywołuje zmiany w ich postawach wobec dziecka i w rolach rodzicielskich. Zmiany te są wywoływane pośrednio, gdyż – jak wspominaliśmy wcześniej – oddziaływania Ruchu Domowego Kościoła dotyczą w pierwszym

rzędzie diady małżeńskiej. Otrzymujemy w ten sposób nowe empiryczne potwierdzenie wzajemnej zależności subsystemów, składających się na grupę rodzinną. Kierunek odkrytych przez nas zmian jest zasadniczo pozytywny. Nieliczne spośród nich mają charakter niejednoznaczny, np. nasilająca się tendencja do tłumienia agresji dziecka czy też słabnąca postawa „koleżeństwa i współpracy z dzieckiem”. Konfiguracja wyników otrzymanych przez ojców i matki wykazuje wiele zbieżności. W postawach matek zaszło jednak więcej zmian niż w postawach ojców (12 vs 7).

Ogólnie – tak w sytuacji matek, jak i ojców – pozytywnej zmianie ulega nadmierna koncentracja na dziecku. Rodzice stają się mniej nadopiekuńczy i „pewniejsi siebie”. Przeżywają mniej lęków związanych z obawą skrzywdzenia dziecka, w mniejszym stopniu dążą do ograniczania wpływów zewnętrznych, znacznie ograniczają to, co nazywają „nadmierną ingerencją w życie dziecka”, i nie dążą do przyśpieszania jego rozwoju. Pozytywne zmiany możemy obserwować także w sferze prawidłowych kontaktów uczuciowych rodziców z dziećmi. Zwiększa się swoboda porozumiewania z dzieckiem, zmniejsza się liczba zachowań związanych z unikaniem kontaktu, podobnie jak skłonność do irytacji. Większość tych zmian dotyczy jednak matek. Konfiguracja wyników i ich treść potwierdza silniejszy związek matek z wychowaniem dzieci w rodzinie.

Uczestnictwo w życiu i działalności Ruchu Domowego Kościoła wpływa także na postawy rodziców wobec ról rodzicielskich. Osłabieniu ulega świadomość potrzeby supremacji matki w domu, nasila się jednak – zarówno u ojców, jak i matek – przekonanie o uzależnieniu „swobody matki od warunków rodzinnych” oraz pozytywnie zwiększa się akceptacja roli gospodyni domowej, wyrażana przez kobiety. Ojcowie natomiast, wraz z upływem czasu, są skłonni do zaakceptowania aktywności „pozadomowej” swoich żon. Może to wskazywać na rosnące, być może, zaangażowanie mężczyzn w sprawy rodziny.

Opisane wyżej zjawiska wymagają dalszych badań ze względu na ograniczenia, jakie wynikają z konstrukcji kwestionariusza PARI, który bardziej eksponuje wiedzę i przekonania na temat wychowania niż postawy rodzicielskie w pełnym wymiarze.

Na uwagę zasługuje także szczegółowy mechanizm badanych transformacji oraz ich trwałość.

BIBLIOGRAFIA

- A d a m s k i F.: Małżeństwo i rodzina. Lublin 1980.
- B a b s k a Z.: Psychologiczna problematyka młodości – wprowadzenie. W: Wykłady z psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w roku akademickim 1984/85. Pod red. Z. Babskiej, A. Bieli, T. Witkowskiego. Lublin 1986 s. 171-198.
- B r a u n - G a ł k o w s k a M.: Patologia i terapia postaw rodzinnych. Tamże s. 343-360.
- B r a u n - G a ł k o w s k a M.: Psychologiczna analiza systemów rodzinnych osób zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa. Lublin 1992.
- D y c z e w s k i L.: Rodzina polska i kierunki jej przemian. Warszawa 1981.
- H a ł a s E.: Konwersja. Perspektywa socjologiczna. Lublin 1992.
- K u k o ł o w i c z T.: Rodzina w procesie uspołecznienia dziecka. Lublin 1978.
- K u k o ł o w i c z T., M a g o ł a n M., B u l i Ń s k a A.: Czynniki modyfikujące postawy rodzicielskie. W: Z badań nad rodziną. Pod red. T. Kukołowicz. Lublin 1984 s. 80-102.
- N e w c o m b Th. i in.: Psychologia społeczna. Warszawa 1970.
- Z i e m s k a M.: Postawy rodzicielskie. Warszawa 1973.
- Ż e b r o w s k a M., Ł a p i Ń s k a R.: Wiek dorastania. W: Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży. Pod red. M. Żebrowskiej. Warszawa 1977.

ON THE RESEARCH ON THE ATTITUDES OF THE PARENTS
CONNECTED WITH THE MOVEMENT OF THE HOME CHURCH

S u m m a r y

In the paper the authors present their own research on the transformation of parental attitudes in people connected with the Movement of the Home Church. Thirty parents of couples who have just joined the movement took part in the research, and thirty couples who have been with it for five years.

We have observed some positive changes in an extensive emotional concentration on the child (parents become less overprotective and less fearing), they develop a proper emotional contact with their child (there is more freedom in communication, tendency to develop the child's activity, less irritable, and tend to establish a contact with their child), and the relation to parental roles (more acceptance for the "home" functions and greater commitment of fathers).

The findings call for further verification, among other things, in order to define the particular changes and mechanisms of their formation.

Translated by Jan Kłós